

Сідорова Олена Ігорівна¹,

старший викладач

E-mail: dhara.astro@gmail.com,

Сідорова Марія-Юлія Андріївна²,

E-mail: le.ia@gmail.com,

Національний авіаційний університет, м. Київ,

ЗБЕРЕЖЕННЯ АРХІТЕКТУРНО-ДЕКОРАТИВНОЇ ПЛАСТИКИ ФАСАДІВ ІСТОРИЧНОЇ ЗАБУДОВИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ. М. КИЄВА

Анотація: Робота присвячена проблемі збереження архітектурно-декоративної пластики фасадів забудови кінця ХІХ – початку ХХ ст. в м. Києві. Краса та самобутність міста Києва полягає не лише в унікальному живописному ландшафті, виразних силуетах та витонченій пластиці пам'яток архітектури, але й у оригінальних архітектурних та декоративних деталях фасадів рядової фонові забудови. Ці деталі є невід'ємною складовою міського середовища. Портали, двері, балкони, ґрати проїздів, піддашся, декоративні гіпсові міжвіконні та підвіконні вставки, капітелі колон, об'ємна та барильєфна скульптура відрізняються особливою душевністю і доброю іронією. Вони несуть у собі унікальну інформацію історичного, міфологічного та езотеричного характеру. Під час ремонтів та реконструкції такі елементи часто втрачаються, що приводить до руйнації особливої київської атмосфери міського середовища. В архітектурних та декоративних деталях часто закодовані певні символічні послання – «мантри-обереги», із знищенням яких утворюються дірки у енергетичній тканині міста. Тому виявлення таких елементів та збереження їх є надзвичайно важливою задачею. В роботі запропоновано принципи класифікації та розроблено власне класифікацію елементів архітектурно-декоративної пластики фасадів, які найчастіше знищуються під час реконструкції та ремонту будівель, визначено зв'язок композиції архітектурно-декоративної пластики з композиційною структурою фасадів.

Ключові слова: фасади забудови кінця ХІХ – початку ХХ ст., архітектурно-декоративна пластика, класифікація, збереження, символіка.

¹ © Сідорова О.І.

² © Сідорова М.-Ю.А.

Постановка проблеми.

Швидкі темпи реконструкції і забудови історичного центру Києва приводять до руйнації та знищення неповторної архітектурної тканини міста, особливо це стосується цінної фонові забудови, яка часто має унікальні архітектурні деталі, оригінальну декоративну пластику фасадів. Руйнуються або продаються для встановлення в приватних будівлях цінні двері, ґрати проїздів, піддашся, балконні ґрати, елементи скульптурного декору фасадів. В результаті місто втрачає свою самобутність.

Аналіз та класифікація архітектурно-декоративної пластики фасадів кінця XIX початку XX ст. дозволить зупинити процес її знищення та здійснювати поступово і методично її збереження та відновлення. Таким чином виникає потреба у розробці принципів класифікації архітектурно-декоративної пластики фасадів та проведення такої класифікації, що дозволить виявити та зберегти важливі акценти міського історичного середовища м. Києва та його енергетичну тканину.

Тому проблема виявлення цінних унікальних і найбільш типових архітектурно-декоративних елементів фасадів та їх класифікація є актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Історичні, конструктивні, планувальні особливості архітектури України кінця XIX – початку XX ст. були досліджені Ясієвичем В.Є. [10, 11]. Історія виникнення київського модерну, його стильові особливості та основні періоди модерну розглянуті Чепеликом В.В. [9], Скібіцькою Т.В. [8].

Історико-архітектурні та стильові особливості російської архітектури кінця XIX – початку XX ст. досліджені в публікаціях Кириченко Є.І. [3].

Правила забудови старого Києва розглянуті в дослідженнях Малакова Д.В. [4].

Структурні, пропорційні, композиційні і семантичні особливості фасадів будівель кінця XIX – початку XX ст., а також архітектурна пластика фасадів споруд цього періоду досліджено Сідоровою О.І. [6, 7].

Особливості інтер'єрів житлових будівель в історичних стилях та у стилі модерн стали предметом вивчення Сердюк О.М. [6]

Персоналії архітекторів, які працювали в Києві в кінці XIX – на початку XX ст., досліджували Кальницький М.Б. [1], Малаков Д. [4], Килесо С.К. [2].

Особливості українського архітектурного модерну, регіональні центри і мистецькі школи, розвиток українського модерну розглянуті Чепеликом В.В. [9].

Проведений аналіз показав, що архітектурно-декоративна пластика фасадів кінця XIX – початку XX ст. досліджені недостатньо. Тому виявлення та класифікація оригінальних і типових архітектурно-декоративних елементів фасадів будівель кінця XIX-поч. XX ст. в місті Києві потребують дослідження.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у виявленні та класифікації цінних (унікальних та найбільш типових) архітектурно-декоративних елементів фасадів будівель кінця XIX-поч. XX ст. в місті Києві.

Основна частина.

В кінці XIX на початку XX ст. надзвичайно швидкими темпами зростав

обсяг масової житлової забудови, що обумовило будівництво будинків за загальними композиційними схемами.

Композиція є генетичною структурою будівлі, тому вона завжди передує стилістиці. Серед загальної різноманітності київської забудови кінця XIX початку XX ст. житлові будинки різних стилів часто мають спільну композиційну структуру фасадів. Фасади, зведені в одному архітектурному стилі або збудовані за проектом одного і того ж архітектора, такі спільні композиційні схеми мають ще частіше. Спорудження будівель за типологічними схемами в кінці XIX на початку XX ст. стало свого роду продовженням "типового" будівництва XVIII - XIX ст., яке в той час називалося "зразковим", "повторним", "нормальним" тощо.

Загальні типологічні схеми побудови мали і численні архітектурно-конструктивні деталі фасадів будинків (двері, балконні ґрати, ґрати проїздів, піддашся), які у великій кількості виготовлялися будівельними артілями, ремісничими майстернями.

Особливо багато вироблялося типових балконних ґрат і гіпсових декоративних підвіконних вставок.

Це пояснювалось підвищенням попиту на ці вироби і неможливістю виконати всі індивідуальні замовлення.

На складах ремісничих цехів, будівельних контор, артілей зберігалися типові, розмножені, виготовлені за кількома зразками - малюнками гнуті, вилітані, ковані балконні ґрати, ґрати проїздів, двері, міжвіконні та підвіконні вставки, запроектовані раніше певним архітектором, а надалі пропоновані іншим замовникам. Ці ґрати часто вико-

ристовувались тим же автором - архітектором для інших своїх будинків. Накштальт, балконні ґрати, спроектовані В.Н.Риковим для будинку на вул. Саксаганського, 68/21, були використані ним для будинку на вул. І.Франка, 17, те саме можна сказати про балконні ґрати, виконані за малюнками А.К.Крауса. Аналіз, систематизація, класифікація та типологізація архітектурно-декоративної пластики фасадів дозволить сприяти збереженню самотності міського середовища м. Києва. Архітектурно-функціональні деталі та декоративна пластика фасадів невід'ємно пов'язані з композиційною структурою будівель і зосереджені на вертикальних композиційних вісях фасадів: ризалітах, еркерах, сходових клітках.

В процесі дослідження виділені наступні типи архітектурно-функціональних елементів:

- завершення будівель;
- портали та входні двері; балкони та балконні огорожі;
- ґрати проїздів; піддашся; еркери; вікна;
- вирішення вертикалі сходів; капітелі колон.

А також декоративні елементи: міжвіконні та підвіконні гіпсові скульптурні вставки, барельєфи та об'ємна скульптура.

Всі типи архітектурно-функціональних елементів класифіковано за двома основними групами ознак:

- перша група – матеріально-конструктивні та формотворчі ознаки;
- друга група – композиційно-стилістичні ознаки.

Наприклад, вхідні двері класифікуються за кількістю стулок та наявністю засклення:

1. Двостулкові з заскленням – це найбільш розповсюджений тип вхідних дверей, він зустрічається в будівлях усіх стилів;

2. Двостулкові без засклення – зустрічаються на фасадах усіх стилів крім неоготики;

3. Тристулкові з заскленням – зустрічаються в будівлях в стилі неоренесанс, неокласицизм, модерн;

4. Тристулкові без засклення – в будівлях неоренесансу;

5. Чотиристулкові з заскленням – в будівлях модерну, неоготики, неоренесансу.

Грати проїздів класифікуються за стильовими ознаками та композиційною структурою (рис. 1):

— грати з фрамугою (№ 12, 8) та без фрамуги (№ 1, 2, 3...);

— двостулкові грати з хвірткою (№ 1, 4, 11, 12...) та без хвіртки (№ 2, 6) зустрічаються в будівлях усіх стилів;

— тристулкові (№ 13) та чотиристулкові грати (№ 15) зустрічаються в будівлях модерну.

Балкони класифікуються за композиційно-стилістичними ознаками, матеріалом та за формою плану:

— прямокутні - зустрічаються в будинках усіх стилів;

— трапецієвидні – в будинках модерну,

— овальні та круглі – в будинках модерну, бароко-ренесансних стилів та в будинках неоруського стилю (рис. 2).

В композицію балконних ґрат часто вплетені символи стихій – землі, вогню, солярні символи.

Частіше за все зустрічаються два основні типи композиції балконних ґрат: центрична з вираженим центральним елементом та поясна з вертикальними секціями або рідше з горизонтальними секціями.

Композиція архітектурних деталей зазвичай пов'язана з композицією фасаду. Наприклад, композиційна структура балконних ґрат в симетричних коротких будівлях з центричною композицією фасаду, як правило, теж є центричною.

Композиція балконних ґрат в асиметричних і протяглих будівлях з кількома домінуючими в композиції фасаду вертикальними поясами також є поясною і часто складається з вертикальних секцій.

Якщо в протяглій будівлі достатньо виражена центральна частина (підкреслена еркерами) або якщо центральний вертикальний пояс розширений і дорівнює прилеглим частинам фасаду (або домінує над ними), в композиції балконних ґрат також з'являється центричність: це або поява у вертикальній структурі ґрат центрального елемента, або центричність композиції кожної секції ґрат. Архітектурно-декоративні елементи розташовані завжди на основних композиційних вісях фасаду, вони підкреслюють входи в будівлю, сходову клітку, еркери. Найбільш насичені декором рівень першого та другого та останнього поверхів.

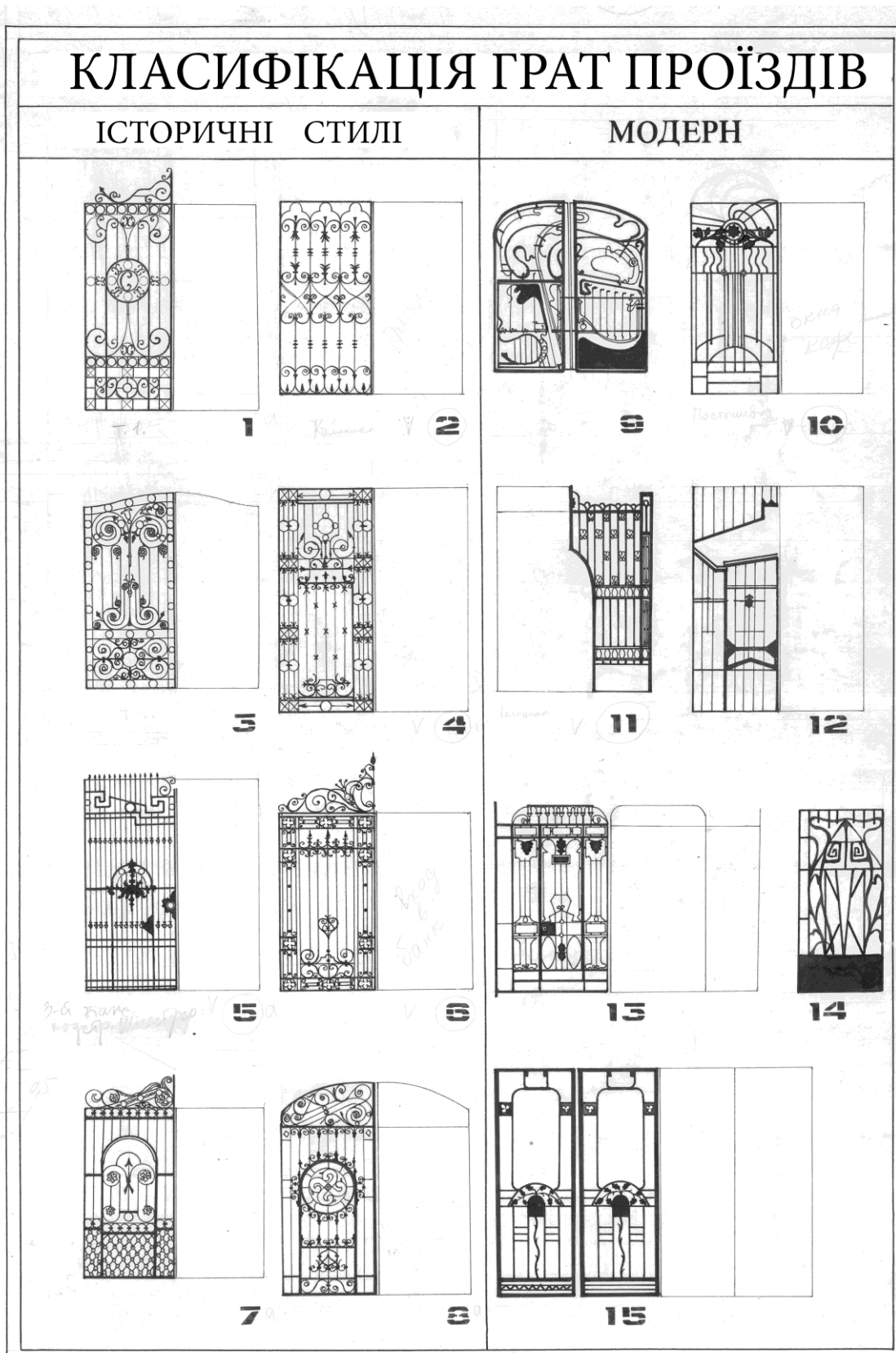

Рис. 1. Класифікація ґрат проїздів (обміри та креслення Сідорової О.І.).

1. Володимирська, 27; 2. Михайлівська, 17;
 3. Пушкінська, 10; 4. Десятинна, 14; 5. Десятинна, 1; 6. В. Житомирська, 28; 7. Володимирська, 25; 8. Шота Руставелі, 30 (втрачено); 9. О. Гончара, 33;
 10. Мал. Житомирська, 12; 11. Софійська, 12; 12. Л. Толстого, 11;
 13. Л. Толстого, 6; 14. Саксаганського, 26/26; 15. О. Гончара, 65.

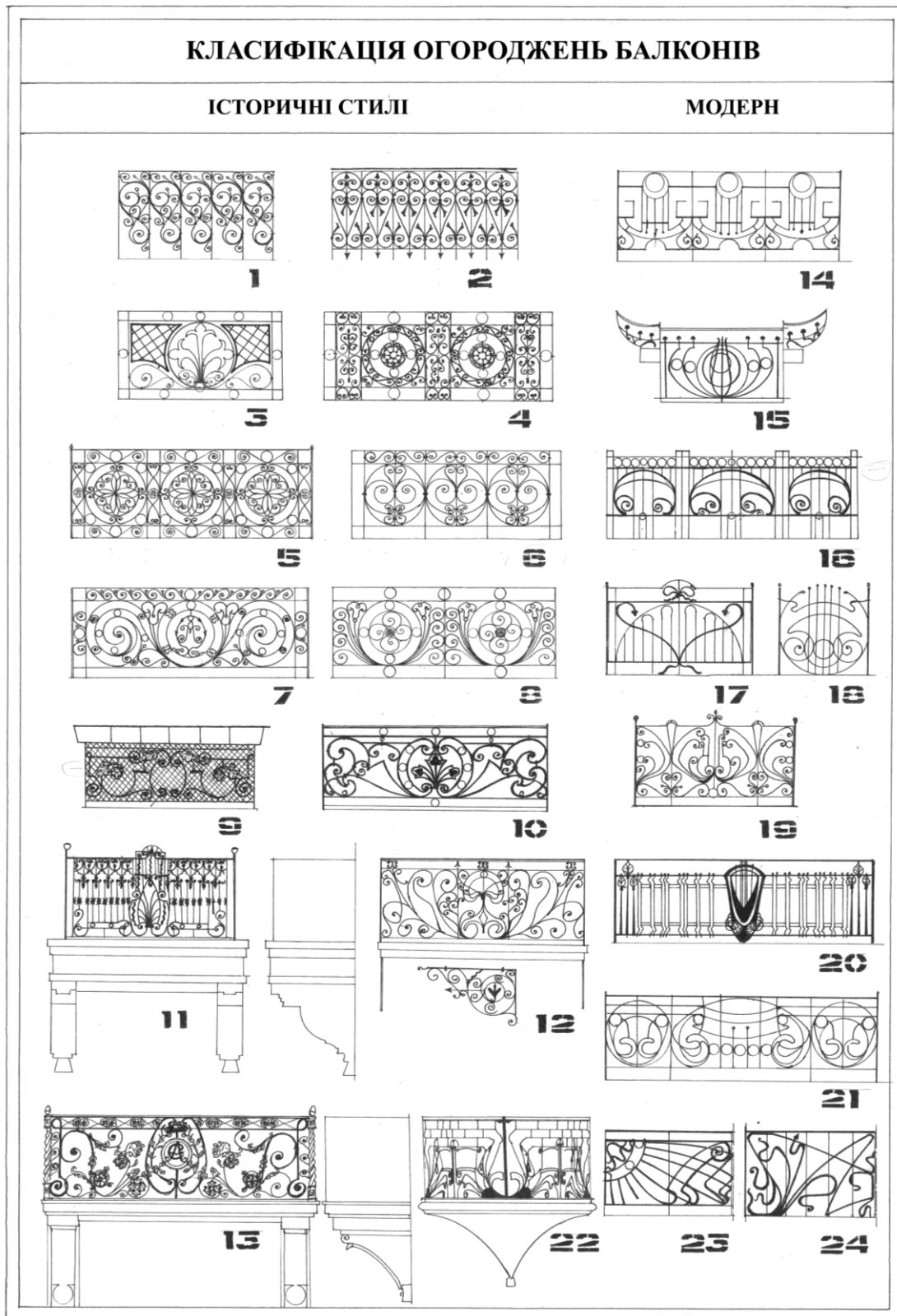

Рис.2. Класифікація огорожень балконів. (Обміри та креслення Сідорової О.І. та Сідорової М.Ю.А.) 1.Т.Шевченко,26; 2.Пушкінська,11; 3.О.Гончара,25; 4.Т.Шевченко,36; 5.Б.Хмельницького,33/34; 6.Бульварно-Кудрявська,51; 7.Володимирська,78; 8.Ш.Руставелі,30; 9.Ш.Руставелі,31; 10.Т.Шевченко,4(втрачено); 11.Десятинна,12; 12.Л.Толстого,3; 13.Гоголівська,8(втрачено); 14.Чеховський,3; 15.Ярославів вал,14; 16.Пушкінська,21; 17,18,19.Гоголівська,10; 20.Бульварно-Кудрявська,32; 21.Бульварно-Кудрявська,38; 22.В.Житомирська, 32; 23.Ярославів вал,14; 24.В.Житомирська,20.

Композиційне розміщення певних декоративних елементів на фасаді обумовлено символічним та енергетичним значенням цих елементів. Так знаки стихії землі: квадрати, ромби, прямокутники, особливо з вираженим центром, означали засіяне поле і несли в собі побажання родючості, добробуту. Енергію землі несли в собі також зображення биків, оленів, слонів, ящерів. Вони розміщувалися в нижній частині фасаду і надавали будинку стійкості, міцності. Емблемати води: звивисті, хвилясті лінії, краплі, «сухарики» обрамляли двері, вікна, часто містилися на карнизах, в декорі порталів і означали очищення від вулично-го і будь-якого бруду. Символи вогню: кола, кола з крапкою всередині, трикут-

Висновки. Архітектурно-функціональні деталі та декоративна пластика фасадів мають чітко визначене місце на фасаді, яке обумовлене композицією, умовами сприйняття та символічним значенням архітектурно-декоративних елементів. Архітектурно-декоративна пластика та композиція архітектурних деталей невід'ємно пов'язані з композиційною структурою фасадів.

Усі виявлені типи архітектурно-функціональних елементів класифіковано за двома основними групами ознак: перша група – матеріально-конструктивні та формотворчі ознаки; друга група – композиційно-стилістичні ознаки.

Перспективи подальших досліджень. Темою наступного дослідження буде барельєфна, рельєфна та об'ємна скульптурна пластика київських фасадів кінця XIX – початку XX ст.

ники означали захист від темних сил, пробудження творчого потенціалу. Ними часто прикрашали двері, балкони, міжповерхові пояси. Леви, грифони, фенікси також були символами вогню і захищали мешканців будинку. Емблемати повітря: хрести, птахи, янголи означали божественну гармонію, велич духа, а також комунікабельність, інтелект, знання. Знаки повітря зазвичай розміщувалися у верхній частині фасаду. Зміна розташування або втрата таких символів порушує енергетичний і естетичний баланс не лише будинку, але й усього міського середовища.

Література

1. *Кальницький М., Малаков Д.* Головні та міські архітектори Києва. 1799-1999 // Теорія та історія архітектури і містобудування: Зб. наук. пр. – Вип.4. – К., 1999. – С.105-125.
2. *Килессо С.К.* Владислав Городецький // Архитектура СССР. – 1989. - №4. – С.96-103.
3. *Кириченко Е.И.* Русская архитектура 1830 – 1910 годов. – М.: Искусство, 1982. – 400 с.
4. *Малаков Д.В.* Правила забудови старого Києва // Архітектурна спадщина України. – К., 2002. – С.436-438.
5. *Сердюк О.М.* Стилістичне вирішення київського житлового інтер'єру другої половини XIX – початку XX століття / О.М. Сердюк // Праці Центру пам'яткознавства: Зб. наук. пр. — 2009. — Вип. 16. — С. 55-64.
6. *Сідорова О.І.* Семантика київських фасадів / О.І. Сідорова // Українська академія мистецтва. Дослідницькі та науково-методичні праці. – 2009. – №16. – С. 163-173.
7. *Сідорова О.І.* Художньо-структурні особливості архітектурних фасадів житлових будівель Києва кінця XIX – поч. XX ст. / О.І. Сідорова // Українська академія мистецтва. До-

слідницькі та науково-методичні праці. – 2008. – №15. – С. 184-193.

8. *Скібіцька Т.В.* Київський архітектурний модерн (1900 – 1910-і роки) /Вступ. Стаття Духовичного Г. – Львів – К., 2011. – 232с..

9. *Чепелик В.В.* Український архітектурний модерн/ Упор. Мойсеєнко-Чепелик З.В. – К., 2000.

10. *Ясевич В.Е.* Архитектура Украины на рубеже XIX – XX веков. – К.: Будівельник, 1988. – 183 с.

11. *Ясевич В.Є.* Модерн в архітектурі України (генезис та вплив на інші стильові напрямки) // Українське мистецтво та архітектура кінця XIX – початку XX ст. – К.: Наукова думка, 2000. – С. 183-198.

References

1. *Kalnickij M., Malakov D.* Golovni ta miski arhitektori Kiyeva. 1799-1999// Teoriya ta istoriya arhitekturi i mistobuduvannya: Zb. nauk. pr. – Vip.4. – К., 1999. – S.105-125.

2. *Killeso S.K.* Vladislav Gorodeckij // Arhitektura SSSR. – 1989. - №4. – S.96-103.

3. *Kirichenko E.I.* Russkaya arhitektura 1830 – 1910 godov. – М.: Iskusstvo, 1982. – 400 s.

4. *Malakov D.V.* Pravila zabudovi starogo Kiyeva // Arhitekturna spadshina Ukrayini. – К., 2002. – S.436-438.

5. *Serdyuk O.M.* Stilistichne virishennya kiyivskogo zhitlovogo inter'yeru drugoyi polovini NIN – pochatku NN stolittya / O.M. Serdyuk // Praci Centru pam'yatkoznavstva: Zb. nauk. pr. — 2009. — Vip. 16. — S. 55-64.

6. *Sidorova O.I.* Semantika kiyivskih fasadiv / O.I. Sidorova // Ukrayinska akademiya mistectva. Doslidnicki ta naukovо-metodichni praci. – 2009. – №16. – S. 163-173.

7. *Sidorova O.I.* Hudozhno-strukturni osoblivosti arhitekturnih fasadiv zhitlovih budivel Kiyeva kincyа NIN – poch. NN st. / O.I. Sidorova // Ukrayinska akademiya mistectva. Doslidnicki ta naukovо-metodichni praci. – 2008. – №15. – S. 184-193.

8. *Skibicka T.V.* Kiyivskij arhitekturnij modern (1900 – 1910-i roki) /Vstup. Stattya Duhovichnogo G. – Lviv – К., 2011. – 232s.

9. *Chepelik V.V.* Ukrayinskij arhitekturnij modern/ Upor. Mojseyenko-Chepelik Z.V. – К., 2000.

10. *Yasyevych V.E.* Arkhytektura Ukrainy na rubezhe XIX – XX vekov. – К.: Budivelnyk, 1988. – 183 s.

11. *Yasyevych V.E.* Modern v arkhitekturi Ukrainy (henezys ta vplyv na inshi stylovi napriamky) // Ukrainske mystetstvo ta arkhitektura kintsia XIX – pochatku XX st. – К.: Naukova dumka, 2000. – S. 183-198.

Аннотация

Сидорова Е. И., Сидорова М.-Ю. А.
Сохранение архитектурно-декоративной пластики фасадов исторической застройки конца XIX – начала XX ст. г. Киева. Работа посвящена проблеме сохранения архитектурно-декоративной пластики фасадов застройки конца XIX – начала XX ст. г. Киева. Красота и самобытность города Киева состоит не только в уникальном живописном ландшафте, выразительных силуэтах и утонченной пластике памятников архитектуры, но и в оригинальных архитектурных и декоративных деталях фасадов рядовой фоновой застройки. Эти детали являются неотделимой составляющей городской среды. Порталы, двери, балконы, решетки проездов, козырьки, декоративные гипсовые межоконные и подоконные вставки, капители колон, объемная и барельефная скульптура отличаются особенной душевностью, доброй иронией и несут в себе уникальную информацию исторического, мифологического и эзотерического характера. Во время ремонтов и реконструкции такие элементы часто утрачиваются, что приводит к разрушению особенной киевской атмосферы город-

ской среды. В архитектурных и декоративных деталях часто закодированы определенные символические послания – «мантры-обереги», с исчезновением которых образуются «дырки» в энергетической ткани города. Поэтому выявление таких элементов и сохранение их является необычайно важной задачей. В работе предложены принципы классификации и разработана, собственно, классификация элементов архитектурно-декоративной пластики фасадов, которые чаще всего уничтожаются во время реконструкции и ремонта зданий, выявлена связь композиции архитектурно-декоративной пластики с композиционной структурой фасадов.

Ключевые слова: фасады застройки конца XIX – начала XX ст., архитектурно-декоративная пластика, классификация, сохранение, символика.

Abstract

Sidorova O.I., Sidorova M.J.A.
Preservation of architectural-decorative plastics of the historical facades of the end XIX – early of the XX century c. Kiev. The work is devoted to the problem of preservation of architectural and decorative plastic facades of the late 19th - early 20th centuries in the city of Kiev. The beauty and originality of the city of Kiev lies not only in the unique

picturesque landscape, expressive silhouettes and exquisite sculptures of the architectural monuments, but also in the original architectural and decorative details of the facades of the ordinary background building. These details are an integral part of the urban environment. Portals, doors, balconies, driveways, soles, decorative gypsum inter-window and window sills, column capitals, bas-relief sculpture have a special charm, good irony and carry unique properties of historical, mythological character. During repair and reconstruction, such elements are often lost, leading to the destruction of the special atmosphere of the urban environment. Architectural and decorative details often encode certain symbolic messages - "mantra-amulets", destruction of which leads to voids in the energy fabric of the city. Therefore, identifying such items and preserving them is an extremely important mission. Goal of this article is to find principles of classification of elements of architectural and decorative plastics of facades. That would help to preserve facades historical and artistic character which most often is lost during the reconstruction and repair of buildings.

Keywords: facades of the late 19th - early 20th centuries, architectural and decorative plastics, classification, preservation, symbolism.

*Стаття подана до редакції 12.01.2020р.
Стаття прийнята до друку 14.01.2020р.*